

ADALÉKOK A HÍD TÖRTÉNETÉHEZ

TÖRTÉNELEM ÉS JELEN IDŐ

„A számonkérés idejét éljük, nem a számvetését vagy a számadását, ami minden bizonnyal hasznosabb és célravezetőbb volna, mert a felmérés pozitív és negatív tapasztalatai újabb utakat és lehetőségeket csillanthatnának föl, és újabb igényeket fogalmazhatnának meg.

A számonkérését, amely, mert csak a mások mulasztására összpontosít, önmagát eleve felmenti a számadás alól, s így zsákutcába vezet. S lehet-e, szabad-e számon kérni, ítélkezni mások munkájáról önkritika nélkül, önnön szerepvállalásunk kritikai vizsgálatának megkerülésével?”

Az újvidéki *Híd*-ban olvasható ez a ténymegállapítás, a (kis)jugoszláviai magyarság, pontosabban a vajdasági magyar értelmiség háború utáni magatartására s a jelenkori politikai vitákra (a VMDK által gyakorolt bírálatra) vonatkoztatva. Bordás Győző, a Forum Könyvkiadó igazgató-főszerkesztője élesbe fogalmaz, de ezt teszi a közel harminc szerző mindegyike, akik a szerkesztőségi felkérésre „Itt és Most” nyilatkoznak közelmúltról és jelenről. A *Híd* különszáma (1994. január–április) a megjelenése óta eltelt közel egy év alatt semmit sem veszített időszerűségéből, sőt talán ma erőteljesebben visszhangzik az erdélyi magyar olvasóban. Több közvetlen utalás található két világháború közötti és kortárs romániai magyar írókra, szövegekre (így a *Korunk* autonómia-száma is), ám ezektől függetlenül, az érvelés logikája az, ami megragad.

A vitában megszólalók kiindulópontja természetesen a vajdasági helyzet – a közvetlenül saját múlt és saját jelen –, kisebbség és többség, nemzeti érdek és európai fejlődés, demokrácia és modernizáció, irodalom és politika szembeállítására azonban egyetemes, legalábbis közép-kelet-európai érvényűvé teszi a kérdést és válaszadást. A problémákat felvezető irodalomtörténész, Bányai

János szubjektív vallomással kezdi: három évtizeddel ezelőtt az ő nemzedéke „a tespedt mozdulatlanlás és bezárkózás, a vidékies színvonalatlanság, az idegen földről származó gondolat és érzés visszautasítása, a banalitások, a provincializmus, a por és a hagyománytalanság, a sár és a disznóólszag” elleni harcában igazságtalanságokat is elkövetett (Szenteleky Kornél örökségében látták ezt a leküzdendő vidékiséget megtestesülni); mint Sinkó Ervin tanítványai, mesterükben a forradalmárt s a világpolgárt tisztelték. Nem foglalkoztak a kisebbségi helyzettel, s nem vettek tudomást Kuncz Aladár már 1928-ban felismert igazságáról: „A kisebbség csak a politikában kisebbség, irodalmában és műveltségében maga az egyetemesség. Csak az egyetemesség széles látókörében tudja nemzeti értékeit megőrizni és megvédeni, csak ezen az úton veheti fel az érintkezést többségi népe irodalmával és műveltségével, s végül csak így tudja biztosítani, hogy (a törzs) szellemi életétől el ne szakadjon.” A mai Bányai János határozottan vallja, megtéve a szükséges korrekciókat, hogy „a nagy harci kedvek, a nagy törvényhozói felbuzdulások ellenében csak a kultúra lehet hatékony és érvényes szabadságvédő, személyiséget oltalmazó, emberi jogokat biztosító, a kisebbségek diszkriminációját enyhítő feltétel és körülmény”. Kétségtelenül az irodalom felől közeledve a politikához, a politikához – tudomásul véve „világok és látszatvilágok” összeomlását, szimbólumok lebontását, az értékek válságát –, az újvidéki egyetem tanára a demokrácia alapfeltételének tekinti a demokratikus személyiségeket, s a homogen társadalomban az egyén szabadságjogainak megcsorbitását látja. Így van ez a kisebbségi közösségekben is. „Amelyek semmiképpen sem tekinthetők, súlyos történelmi helyzetükből következően sem, monolit társadalmaknak. Még a diszkrimináció örökös veszélye sem homogenizálhatja őket mozdulatlaná. És ez egyformán érvényes mind a belső – szellemi, társadalmi, vallási – rétegződés, mind pedig a kívülre – a többségi nemzet és az anyanemzet – irányában megnyilvánuló érdek- és kapcsolatrendszerben. A belső és külső rétegzettség a kisebbségi közösségek plurális rendeződését illusztrálja és bizonyítja. Más szóval, nem hiszem, hogy van olyan eszme vagy (társadalmi) célkitűzés, ami mögé a kisebbségi közösség egyként felsorakozhatna.”

Utasi Csaba írásának címe: *Aki nem lép egyszerre . . .* Illúziómentesen nyilatkozik a jugoszláviai (magyar) jelenről: „Nyilvánvalónak látszik, hogy ebben a fölöttébb súlyos helyzetben sem a kisebbségi elsáncolódás, sem az anyaországtól várható segítség, sem a nyugati demokráciák erkölcsi bátorítása és támogatása nem elegendő ahhoz, hogy gátat lehessen vetni a további romlásnak.” Utasi a szerbiai politikai színtéren kívánatos változástól, a demokratikus erők túlsúlyra jutásától várja, annak függvényében tartaná lehetségesnek a kisebbségi helyzet javulását. Szükségesnek véli tudatosítani a különbségeket kisebbség és anyanemzet felfogásában is. „Amit az anyanemzet időközben megélt és elszenvedett, azt kisebbségünk csak távolról figyelhette,

s fordítva: ami jó és rossz agyunkba és idegeinkbe égett, azt a magyarországi magyar csak közvetett úton ismerhette meg. A különbségeknek tehát a történelem adott súlyt, s meglétükkel annál inkább számolnunk kell, mert a szellem szabadságáért vívott küzdelem során, úgyszintén történelmi és politikai okokból, a magyar irodalom és a jugoszláviai magyar irodalom mindmáig sohasem lehetett szinkron szituációban.” Az irodalomtól ismét a politika felé nézve, egy Kosztolányi-mondatot idéz: „Eddig a földön minden rendetlenség abból származott, hogy egyesek rendet akartak teremteni, minden piszok abból származott, hogy egyesek söprögettek is.”

Kultúra, irodalom, politika dolgában ugyancsak szigorú szövegek olvashatók itt Bosnyák Istvántól, Gerold Lászlótól, Brasnyó Istvántól, Juhász Erzsébettől. (Juhász Erzsébet: „Akik elmentek vagy elmennek, megannyi szünetjelet hagynak e kultúra képzeletbeli partitúráján, mely így lassacskán az ütések, kopások, rések hálózatrendszerévé fogyatkozik.”) Könyvnyi tanulság, történelmi mentők gyűjteménye a *Híd* különszáma. Érdemes újra és újra elővennünk.

K. L.
[KÁNTOR Lajos]

(*Korunk*, 1995. 4. sz.)

Sipos Tibor modelljével, Szelei Istvánnal